

УДК 004.8:342.7:347.12

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-3-09>

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

доктор юридичних наук, доцент

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

krystyna.rezvorovych@dduvs.edu.ua

Юлія ТОЛМАЧОВА

курсант

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

kuyumi777@gmail.com

ЦИФРОВІ РИЗИКИ ДЛЯ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ МІЖ ПРОГРЕСОМ І БЕЗВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

У статті проаналізовано цифрові ризики для прав людини в епоху інтенсивного впровадження штучного інтелекту, оцінено вплив ШІ на приватність, свободу вираження, ризики дискримінації та нерівність. Висвітлено проблему правової невизначеності щодо відповідальності й авторства результатів машинної творчості. Запропоновано гібридну модель регулювання з уведенням категорії «електронний агент» і надано рекомендації до змін національного законодавства. Проаналізовано практичні заходи: ідентифікацію, підзвітність систем, механізми ліцензування даних і заходи для захисту прав людини в цифровому середовищі.

Ключові слова: штучний інтелект, права людини, підзвітність, інтелектуальна власність, електронний агент, регулювання.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У ХХІ столітті світ стрімко занурюється в епоху цифрових трансформацій, де штучний інтелект (далі – ШІ) стає одним із ключових рушіїв науково-технічного прогресу. Його застосування охоплює найрізноманітніші сфери – від охорони здоров'я та освіти до оборони, фінансів і креативної індустрії. Усе активніше ШІ не лише виконує технічні завдання, а й демонструє здатність до автономного генерування змістовних результатів діяльності, що традиційно вважалися виключною прерогативою людини.

Проте разом із беззаперечними перевагами інтенсивне впровадження ШІ несе й низку суттєвих викликів, передусім у сфері дотримання прав людини. Автоматизовані рішення можуть формувати упередженість, поглиблювати соціальну нерівність, пору-

© К. Резворович, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1183-613X>

© Ю. Толмачова, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6717-9520>

шувати право на приватність або втручатися у свободу вираження поглядів. Особливої гостроти набувають питання правової відповідальності за дії інтелектуальних систем, правового статусу результатів їхньої діяльності, а також меж і механізмів контролю за розвитком таких технологій.

У цьому контексті постає необхідність комплексного наукового аналізу цифрових ризиків для прав людини, що зумовлені зростанням впливу ІІІ на суспільні процеси. На сучасному етапі науково-технічного розвитку особливої уваги набуває проблема взаємодії між інноваційними цифровими технологіями та правами людини. Технології, що ще декілька десятиліть тому були предметом фантастичних уявлень, нині активно впроваджуються в повсякденне життя. Зокрема, широкодоступні генеративні моделі, такі як MidJourney, здатні створювати унікальні візуальні образи за текстовими запитами користувачів, що свідчить про вихід машинної творчості за межі лабораторій у сферу масового використання.

Цей технологічний прорив супроводжується необхідністю перегляду юридичних підходів до охорони результатів, створених за участю або виключно засобами ІІІ. Відсутність однозначного правового статусу таких об'єктів ставить під сумнів ефективність чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності. Також актуалізується питання суб'єктності штучного інтелекту й меж його відповідальності: чи достатньо чинних нормативних актів для адекватного регулювання взаємодії людини й інтелектуальних систем? У разі законодавчої прогалини постає потреба в розробленні нових підходів до імплементації правових норм, здатних забезпечити баланс між технологічним прогресом і дотриманням фундаментальних прав людини.

Таким чином, дослідження цифрових ризиків для прав людини в умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту є не лише науково обґрунтованим, а й суспільно значущим, адже воно стосується основоположних цінностей демократичного суспільства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Різні проблемні аспекти діяльності ІІІ, у тому числі у сфері питання авторського права, розглядалася в наукових працях І. Лущик, Т. Кульчицького, К. Резворовича, М. Поваленої, С. Дучака, Р. Крамара, О. Предместнікова, О. Ярмолюк, П. Сухорольського, О. Колесової, Н. Грабара, І. Берназюка, І. Белкіна та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Беззаперечно, що наукові здобутки цих та інших правників зберігають свою вагомість навіть у часи сучасного наукового прогресу, що стрімко розвивається в багатьох галузях і технологіях. Натомість наявні сьогодні праці з означеної тематики не вичерпують дискусійності багатьох теоретичних і практичних аспектів предмету нашого дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – з'ясувати сучасні наукові підходи до визначення правособ'єктності штучного інтелекту, на підставі чого сформулювати пропозиції щодо законодавчих змін та обґрунтувати доцільність застосування традиційних правових концепцій стосовно ролі штучного інтелекту у створенні об'єктів інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Допускаючи теоретичну можливість правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, створених за участю штучного інтелекту, необхідно визначити, чи може нейромережева система бути визнана повноцінним автором із відповідним закріпленням за нею інтелектуальних прав. Сьогодні в юридичній науці та практиці переважає підхід, згідно з яким штучний інтелект не може бути автором результату інтелектуальної діяльності. Цей висновок обґрунтовується насамперед відсутністю в нейромереж правособ'єктності, що є ключовою умовою для реалізації й захисту авторських прав [3, с. 451].

Справді, на сучасному етапі технологічного розвитку штучний інтелект є технічно обмеженим і не здатен самостійно реалізовувати або захищати належні йому права, включаючи право на авторство, використання й розпорядження твором, а також особисті немайнові права, як-от право на ім'я. Ба більше, навіть абстрагуючись від питання правосуб'єктності, залишається відкритим питання про те, хто вважатиметься автором результату діяльності ШІ.

У науковій літературі виокремлюється кілька поширених підходів. Перший із них полягає в тому, що автором твору, згенерованого штучним інтелектом, варто визнавати програміста, який створив цю систему, або правовласника, якому передано відповідні виключні права. Як приклад можна навести ШІ-систему Aiva, що створює музичні твори на запит. У ситуації, коли замовник звертається до правовласника з проханням створити композицію з певними характеристиками, і штучний інтелект виконує це завдання, правовласник у межах договірних відносин передає виняткові права замовнику, залишаючи за собою право на вказівку авторства. Проте в правозастосовній практиці така позиція не завжди підтримується. Наприклад, у США Бюро реєстрації авторських прав відмовилося визнати комікс, створений неймережею Midjourney, об'єктом авторського права, мотивуючи відмову тим, що штучний інтелект лише модифікував стилі інших художників у процесі навчання, а отже, твір не має належного рівня оригінальності [7]. Такий підхід є спірним, адже сучасна художня творчість нерідко базується на референсах і стилістичних запозиченнях, які не завжди свідомі або навмисні. Таким чином, твердження про відсутність творчості лише на підставі використання попередніх зразків видається надмірно формалізованим.

У цьому контексті доцільно застосовувати індивідуалізований підхід до кожного випадку створення твору штучним інтелектом з урахуванням фактичних обставин, рівня автономності ШІ та впливу людини на результат.

Перший підхід, попри свою поширеність, викликає низку критичних зауважень, що зумовило формування альтернативного підходу, згідно з яким розробнику неймережі належать лише виключні права на твір, однак авторство не може бути приписане йому автоматично. Це обґрунтовується положеннями статті 435 Цивільного кодексу України, відповідно до якої первинним суб'єктом авторського права є фізична особа, а в разі відсутності доказів іншого автором вважається особа, зазначена на оригіналі чи примірнику твору [14].

Суб'єктами авторського права є не лише фізичні особи – безпосередні творці об'єктів інтелектуальної власності, а й інші фізичні та юридичні особи, які набули авторських прав у силу договору або закону. При цьому автором твору визнається громадянин, який створив його в результаті власної творчої діяльності. У цьому контексті виникає нормативна колізія: якщо програміст створює штучний інтелект, який у подальшому самостійно генерує новий об'єкт, то визнання цього розробника автором результату машинної творчості є юридично необґрунтованим. Причина полягає в тому, що програміст не здійснював безпосередньої цілеспрямованої творчої діяльності щодо створення конкретного результату, а отже, не зробив особистого творчого внеску. Відповідно, у нього не виникає особистих немайнових прав автора.

Міжнародна правозастосовна практика також демонструє схожий підхід. Зокрема, у справі *Acohs Pty Ltd v Ucorp Pty Ltd* Федеральний суд Австралії постановив, що HTML-код, згенерований штучним інтелектом, не може вважатися об'єктом авторського права, оскільки в нього відсутній автор у традиційному розумінні. Отже, на такий результат не поширюється дія австралійського закону про авторське право (Copyright Act) [10]. Із цього випливає, що об'єкти, створені штучним інтелектом без безпосередньої людської участі, можуть вільно використовуватися третіми особами, оскільки немає суб'єкта, який міг би вимагати захисту своїх виключних прав.

Таким чином, єдиним об'єктом, на який поширюється правова охорона, залишається саме програмне забезпечення, що є результатом людської творчої діяльності, але не

його самостійно згенеровані продукти. Водночас у юридичному дискурсі наявна точка зору, згідно з якою автором результату машинної творчості варто визнавати користувача, за участю якого створено відповідний об'єкт. Однак і цей підхід викликає низку питань. Якщо під «участю» маєтись на увазі лише ініціювання процесу генерації (наприклад, натискання кнопки), то таку дію важко ототожнити з творчістю, яка є необхідною умовою виникнення авторського права.

Проблема полягає не стільки в ідентифікації суб'єкта, скільки в оцінюванні характеру його внеску: правова охорона передбачає наявність індивідуального творчого елементу. Крім того, визнання авторства за особами, які не внесли творчого вкладу, призводить до низки негативних наслідків. Зокрема, це позбавляє програміста (розробника ШІ) можливості на отримання справедливої винагороди за створений ним інструмент, що використовується в комерційних цілях. Такий підхід також порушує ринковий баланс у сфері інтелектуальної власності, оскільки сприяє масовому продукуванню формально авторських об'єктів без реального творчого змісту. Це, у свою чергу, не стимулює розвиток наукового та культурного середовища [17, с. 379].

Отже, якщо й визнавати за користувачем статус автора, то лише за умови, що він здійснив творчий вплив на кінцевий результат. Навіть структурне або естетичне компонування згенерованих ШІ елементів може свідчити про наявність авторського бачення, що дає змогу кваліфікувати його як суб'єкта авторських прав.

Навіть за умови формального дотримання вимог до творчості суспільне сприйняття результатів, створених із залученням штучного інтелекту, залишається неоднозначним. Так, показовим є випадок, коли в'єтнамський художник опублікував на одному з популярних онлайн-форумів свій твір, створений за участю нейромережі. Не лише спільнота не підтримала автора, а й адміністратори ресурсу видалили публікацію та заблокували обліковий запис, обґрунтовуючи свої дії тим, що навіть за умови авторства людини сам процес створення мав місце із залученням штучного інтелекту, а отже, не є творчістю в повному значенні цього поняття [13]. Попри надані автором докази того, що твір виконано в його індивідуальному стилі, реакції на захист не було. Такий приклад демонструє, що штучний інтелект може виступати допоміжним засобом у процесі створення об'єкта авторського права, не обумовлюючи повної втрати творчої складової: сам художник працював над твором понад місяць, тобто роль нейромережі була виключно технічною й допоміжною, що дає підстави стверджувати: результат має ознаки інтелектуального продукту людської праці.

Водночас обмеження аналізу лише чинною правозастосовною практикою є зву-женим підходом, адже він базується на рівні розвитку сучасного законодавства, яке поки що недостатньо охоплює складні аспекти функціонування й результативності штучного інтелекту. Доцільно розглянути й альтернативні підходи, зокрема можливість визнання за нейромережею авторства на результати інтелектуальної діяльності за умови дотримання певних критеріїв.

Уявімо ситуацію, у якій штучному інтелекту надано повну автономію волі – можливість самостійно приймати рішення, ініціювати й реалізовувати творчі процеси без зовнішніх завдань та обмежень, заданих людиною. У такому випадку виникає правомірне питання: чи можливо визнати за штучним інтелектом правосуб'єктність? У межах сучасного правового й філософського дискурсу зростає зацікавленість у визначенні меж можливої суб'єктності для штучного інтелекту, що за своїми функціональними характеристиками наближається до людини, хоча й обмежений у сенсорних, емоційних і соціокультурних аспектах. Людина, як соціальна істота, формує свою поведінку в контексті комунікативного та культурного середовища, тоді як нейромережа позбавлена подібної інтеграції в соціальні структури.

У науковій літературі допускається гіпотетичне авторство штучного інтелекту, однак лише за дотримання певних умов, а саме:

- новизни й оригінальності створеного результату;
- автономності процесу генерації без творчого чи технічного втручання людини;
- наявності свободи вибору щодо самого факту створення об'єкта [2, с. 80].

Однак навіть за таких умов залишається відкритим питання доцільності надання правового статусу авторства штучному інтелекту. На відміну від людини, нейромережа не має здатності до реалізації своїх прав: вона не потребує соціального визнання, не має економічних або емоційних мотивацій, не здатна усвідомлювати значущість результатів власної діяльності. Її когнітивна активність не супроводжується духовними чи психологічними потребами, які є сутнісною ознакою людської творчості.

Теоретично можливо прирівняти авторство штучного інтелекту до інституту анонімного авторства, закріпленого, зокрема, у статті 441 Цивільного кодексу України, коли твір оприлюднюється без зазначення особи автора, а управління правами здійснює інша особа, наприклад, видавець. Проте в контексті результатів, створених ШІ, неясно, хто саме виступатиме таким представником – розробник, власник системи чи звичайний користувач. Це породжує додаткову правову невизначеність [6, с. 99].

Незважаючи на складність концептуалізації авторства штучного інтелекту, повна відмова від охороноздатності таких результатів також є хибною. Ігнорування суспільного інтересу до подібних творів може мати негативні наслідки, зокрема у сфері комерціалізації інтелектуальних продуктів. У цьому зв'язку потребує врегулювання правовий статус результатів, створених штучним інтелектом, з огляду на один із доктринальних підходів, що дасть змогу інтегрувати ці об'єкти в правове поле. Зарахування таких творів до сфери суспільного надбання є економічно недоцільним, оскільки суспільство може втратити цінний сегмент цифрової економіки та стимул до інноваційного розвитку [4, с. 54].

Одним із потенційних шляхів подолання правової невизначеності, що виникла у сфері авторства об'єктів машинної творчості, може стати застосування концепції, що базується на усталених критеріях творчості й людських взаєминах, пов'язаних із забезпеченням функціонування штучного інтелекту. У цьому контексті до суб'єктів авторського права можуть бути зараховані програміст, кінцевий користувач нейромережі, а також особа, яка створила умови для її діяльності. Оцінювання внеску кожного із цих суб'єктів дає змогу запропонувати декілька варіантів вирішення цієї правової невизначеності.

По-перше, на сучасному етапі розвитку технологій і правового регулювання доцільно утриматися від філософських дискусій щодо надання авторства самим штучним інтелектам. По-друге, варто уникати залишення питання авторства в площині невирішеної теоретичної суперечки в очікуванні майбутніх технічних проривів, які могли б зробити авторство нейромережі більш логічним і прийнятним. Такий прагматичний підхід сприятиме оперативному врегулюванню правових аспектів, пов'язаних із захистом інтелектуальних прав на об'єкти машинної творчості.

З огляду на економічний характер більшості суспільних відносин, визнання авторства серед суб'єктів, які забезпечують роботу штучного інтелекту, сприятиме стимулюванню розвитку галузі штучного інтелекту не лише у сфері творчості, а й у науці, зокрема у винахідницькій діяльності, що тісно пов'язана з інститутом патентного права [18, с. 459].

Крім того, для мінімізації кількості судових спорів між претендентами на авторські права щодо об'єктів машинної творчості доцільним є впровадження законодавчого механізму обов'язкової реєстрації відповідних інтелектуальних прав через спеціалізовані адміністративні органи. Це не виключає можливості судового розгляду, але встановлює більш формалізовану й прозору процедуру надання прав, де заявник повинен буде надати комплекс доказів, що підтверджують його авторство (зокрема розробку програмного коду, надання бази даних для нейромережі, активну участь у налаштуванні й експлуатації системи тощо). Водночас третім особам залишатиметься право оскаржувати такі реєстрації в межах як адміністративного, так і судового провадження.

Отже, питання авторства й правосуб'єктності нейромережі щодо створених нею об'єктів інтелектуальної власності нині залишається невирішеним. Аналіз позицій доктрин і практики свідчить, що більшість фахівців не підтримує концепцію визнання штучного інтелекту автором результатів його діяльності, навіть за умови дотримання всіх критеріїв охорони. Це зумовлено відсутністю практичної користі від такого рішення, оскільки навіть автономні системи штучного інтелекту не можуть розпоряджатися правами на створені об'єкти.

Водночас не виключається, що в перспективі технічний прогрес може сприяти інтеграції нейромереж у суспільні правовідносини на більш глибокому рівні. Нині найбільш доцільним вважається розвиток концепції «фіктивного автора» з детальним юридичним опрацюванням процедур визначення авторства на об'єкти машинної творчості й пов'язаних із цим правових наслідків [5, с. 59].

Варто також відзначити, що розвиток технологій штучного інтелекту супроводжується виникненням низки актуальних проблем і викликів, які потребують своєчасного й ефективного правового врегулювання. Однією з ключових проблем є правомірність використання об'єктів інтелектуальної власності, що належать третім особам. Як зазначалося, функціонування систем штучного інтелекту базується на алгоритмах збору й аналізу інформації, отриманої з різноманітних джерел, серед яких можуть бути об'єкти, захищені інтелектуальним правом, розміщені у відкритому доступі в мережі «Інтернет». Із цього випливає принципове питання щодо правомірності такої діяльності: чи можна вважати законним збір та обробку текстової, аудіовізуальної, образотворчої й іншої інформації в процесі навчання штучного інтелекту.

Ураховуючи величезний обсяг інформації, що міститься в інтернеті, виявлення фактів неправомірного використання об'єктів авторського права є надзвичайно складним завданням. Окремий автор не має технічної можливості самостійно контролювати всі випадки використання своїх результатів інтелектуальної діяльності. Проте це не скасовує юридичної відповідальності користувачів за порушення авторських прав, які можуть бути встановлені та підтверджені у правовому полі. На відміну від фізичної особи, яка володіє правосуб'єктністю й до якої можна застосувати адекватні санкції, штучний інтелект не має правосуб'єктності й не може нести відповідальність у класичному розумінні, а тому виникає необхідність визначення юридичної відповідальності його творців або користувачів [8, с. 290].

Останнім часом спостерігається зростання кількості судових позовів, поданих як окремими авторами, так і компаніями, що захищають інтереси творців, до розробників нейромереж, які, на думку позивачів, порушують авторські права. Зокрема, відомий банк зображень «Getty Images» подав позов проти розробників нейромережі «Stability AI», звинувачуючи їх у незаконному копіюванні й обробці мільйонів захищених авторським правом зображень для цілей машинного навчання програмного забезпечення з комерційною метою [15]. Аналогічні позови надійшли від юридичної фірми Joseph Saveri, LLP, яка представляє інтереси кількох художників, проти низки компаній – власників популярних нейромереж – за порушення авторських прав [13].

Незважаючи на те що стиль творчості як такий не підлягає правовій охороні, виниклі правові суперечки свідчать про гостру потребу у формуванні чіткого правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням технологій штучного інтелекту, з урахуванням чинної нормативно-правової бази й особливостей розвитку цифрової економіки

Правова невизначеність у сфері використання об'єктів інтелектуальної власності штучним інтелектом може бути подолана шляхом упровадження відповідних механізмів регулювання. По-перше, власник виключних прав на нейромережу має можливість отримати дозвіл на використання об'єктів інтелектуальної власності безпосередньо від правовласників. Проте на практиці цей підхід є часто малоефективним, особливо при обробці

великих масивів даних, через високу тимчасову та фінансову затратність процесу індивідуальних переговорів із кожним правовласником. Водночас у контексті судового спору між Getty Images і розробниками штучного інтелекту позивач зазначає, що творці інших нейромереж уже отримували ліцензійні дозволи на легітимний збір та обробку даних із цього фотобанку [16]. Такий підхід близький до моделі субліцензування, де власник нейромережі виступає як субліцензіат щодо конкретного ресурсу зображень. Альтернативним правовим механізмом може стати укладення договорів із некомерційними організаціями, що здійснюють централізоване управління правами інтелектуальної власності від імені великої кількості правовласників. Такий інститут міг би значно оптимізувати процес ліцензування, звільняючи творців нейромереж від необхідності вести індивідуальні переговори з кожним власником прав.

Другий підхід міститься в положеннях Директиви Європейського Союзу про авторське право на єдиному цифровому ринку (далі – Директива), яка запроваджує механізми обмеження інтелектуальних прав у контексті обробки даних і текстів [1]. Цей нормативний акт передбачає два основні механізми, що дають змогу обмежити права третіх осіб на захищені об'єкти. Перший із них, викладений у статті 3 Директиви, адресований акредитованим науково-дослідним установам і культурним організаціям, які мають право оперувати даними за умов законного доступу на основі політики відкритого доступу («open access policy») або на договірній основі з правовласниками. Цей режим базується на дослідницькому характері діяльності відповідних суб'єктів, які використовують інформацію виключно з метою наукових досліджень без комерційної вигоди (пункт 1 статті 2 Директиви).

Другий механізм, викладений у статті 4 Директиви, не передбачає обмеженого кола суб'єктів, яким дозволено легальний доступ до даних у дослідницьких цілях. Згідно із цим положенням, приватні підприємства мають право використовувати дані, у тому числі твори, навіть якщо це може обмежувати права зацікавлених осіб, проте ці останні можуть обмежити таке право шляхом звернення з претензіями у відповідному порядку. Таким чином, Директива встановлює баланс між інтересами правовласників і користувачів даних у цифровому середовищі, сприяючи формуванню гнучких правових механізмів для регулювання використання інформації у сфері штучного інтелекту.

На нашу думку, Директива має суттєву перевагу щодо захисту прав дослідницьких установ порівняно з приватними компаніями, оскільки правовласники можуть у будь-який момент заборонити останнім використання їхніх об'єктів інтелектуальної власності, якщо вважають це економічно не вигідним. Така можливість створює ризик виникнення тенденції до зміни користувацьких угод інтернет-ресурсів, які легально поширюють інтелектуальну власність, що, у свою чергу, ускладнить або унеможливить доступ приватних юридичних осіб до відповідних даних для їх обробки й подальшого розвитку технологій машинної творчості.

Варто зазначити, що розвиток технологій штучного інтелекту й машинної творчості не завжди зумовлений виключно комерційними інтересами розробників. Навпаки, часто програмісти керуються науковими мотивами, що ставить під сумнів логічність обмежень у доступі до даних з боку правовласників.

Одним із можливих шляхів подолання конфлікту інтересів між авторами творів і творцями нейромереж може стати запровадження необмеженого права доступу до даних. Таке рішення може бути реалізоване через внесення відповідних змін до статті 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», що передбачатиме надання особам необмеженого доступу до об'єктів інтелектуальної власності в контексті їх збору, обробки та використання. Це дасть змогу забезпечити баланс між суспільним інтересом у розвитку машинної творчості та правами авторів [9]. Водночас варто чітко відмежувати цю норму від ситуацій з мінімальною переробкою зібраних даних, яка може розцінюватися як зловживання наданим правом [11, с. 24].

Отже, аналіз сучасної правозастосовної практики свідчить про пріоритет захисту законних інтересів і творчої діяльності саме людини. Проте актуальним є детальний розгляд правової невизначеності у відносинах між авторами та системами штучного інтелекту. Чинна позиція, яка передбачає заборону штучному інтелекту створювати твори, стилістично подібні до людських, потенційно обмежує можливості розвитку машинної творчості. Крім того, така практика несе ризик монополізації творчих стилів окремими суб'єктами, що суперечить суспільним інтересам і стримує інноваційний потенціал у сфері мистецтва.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасне законодавство та доктринальні підходи у сфері інтелектуальної власності на теперішньому етапі розвитку машинної творчості орієнтовані на традиційні концепції, які трактують результати діяльності штучного інтелекту як похідні від творчої активності людини. Домінує правозастосовна практика, що розглядає нейромережі виключно як інструменти, що використовуються суб'єктами з правоздатністю – людьми. Водночас спостерігається тенденція до розвитку автономної машинної творчості, де роль людини у створенні результатів мінімізується або повністю відсутня.

Це ставить перед теоретиками права й законодавцями складне завдання – розмежувати випадки, коли доцільно застосовувати традиційні правові концепції щодо ролі штучного інтелекту у створенні об'єктів інтелектуальної власності, від ситуацій, що потребують окремого правового регулювання діяльності штучного інтелекту як суб'єкта творчості. З огляду на це, виникає необхідність формування автономного правового інституту, що регламентуватиме правовідносини, пов'язані з використанням і взаємодією з нейромережами, з власною термінологією, системою правових принципів, норм і правил, які не обмежуються лише сферою творчості.

Уже зараз в окремих юрисдикціях (наприклад, Японія, Сінгапур, Європейський Союз) здійснюються законодавчі ініціативи, спрямовані на імплементацію норм, які обмежують виключні права правовласників, для забезпечення правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності в процесах машинного навчання (наприклад, відповідна Директива ЄС).

Водночас потребує уваги ґрунтовний аналіз перспектив різних моделей законодавчого врегулювання машинної творчості. Інтенсивний технологічний прогрес передбачає трансформацію суспільних відносин і відповідних інституцій. Надання широких можливостей для машинного навчання та творчості може мати й негативні наслідки, зокрема ризик інтелектуальної інфляції на ринку об'єктів інтелектуальної власності, оскільки штучний інтелект здатен безперервно генерувати численні результати інтелектуальної діяльності, що може призвести до перенасичення ринку науковими й мистецькими творами. Крім того, у сфері правового захисту результатів діяльності нейромереж варто враховувати загрозу монополізації ринку великими компаніями-розробниками, що може призвести до витіснення об'єктів людської творчості.

З огляду на вищезазначене, особливо важливо законодавчо закріпити відповідальність за неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності, створених за допомогою машинної творчості. У зв'язку з цим пропонується впровадити такі принципи регуляції діяльності нейромереж: забезпечення підзвітності кожного одиничного штучного інтелекту шляхом його ідентифікації; здійснення контролю правоохоронними органами для запобігання зловживанням з боку розробників і користувачів; установлення компаніями-розробниками правил використання нейромереж, зокрема визначення кола користувачів і способів застосування.

Запровадження регуляторних правил має супроводжуватися кримінально-правовими, цивільно-правовими й іншими правовими санкціями й визначенням відповідальних суб'єктів за їх порушення. Серед можливих моделей відповідальності виділяють модель невинності штучного інтелекту як інструмента реального правопорушника; концепція про-

гнозованих наслідків, згідно з якою відповідальність покладається на особу, яка проявила недбалість, якщо наслідки дій нейромережі могли бути логічно передбачені; а також модель прямої відповідальності штучного інтелекту за свої дії.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г. Директива ЄС з авторського права: статті, що викликають занепокоєння у власників торгових марок. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/direktiva-es-z-avtorskogo-prava-statti-shcho-viklikayut-zanepokoennya-u-vlasnikiv-torgovih-marok.html>.
2. Берназюк І.М. Штучний інтелект як нова реальність та його потенційний вплив на конституційно-правове регулювання в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 76–82.
3. Бєлкін І.В. Етичні виклики штучного інтелекту: межа між технологіями і мораллю. *Наукові перспективи*. 2025. № 4(58). С. 437–452.
4. Грабар Н.М. Штучний інтелект у цивільному судочинстві: шлях до інновацій чи загроза справедливості? *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : збірник тез круглого столу (м. Львів, 14 березня 2025 р.) / упоряд. О.О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС, 2025. С. 53–55.
5. Колесова О.А. Етичні дилеми використання штучного інтелекту в дизайні. *Eurointegration in art, science and education : experience, development perspectives : 2nd International scientific-practical conference «Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку* : II Міжнародна науково-практична конференція. Klaipėda University, 2025. С. 58–60.
6. Лущик І.В. До питання про визначення авторства інтелектуального продукту, створеного за допомогою штучного інтелекту. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 168. С. 79–100.
7. На творців нашумілої нейромережі Midjourney подають до суду тисячі художників. *Судово-юридична газета у світі*. URL: <https://www.sud.ua/uk/news/abroad/291291-na-sozdateley-nashumevshey-neyroseti-midjourney-podayut-v-sud-tysyachi-khudozhnikov>.
8. Предместніков О.Г., Ярмолюк О.Ю. Проблеми захисту прав людини в епоху штучного інтелекту та машинного навчання. *Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference «Challenges in Science of Nowadays»*. Washington, USA, 2023. № 156. P. 285–291.
9. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 16.12.2020. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 31. Ст. 286.
10. Суд Австралії звинуватив Google в обмані користувачів при зборі особистих даних. *Українські Національні Новини*. URL: <https://unn.ua/news/sud-avstraliyi-zvinuvativ-google-v-obmani-koristuvachiv-pri-zbori-osobistikh-danikh>.
11. Сухорольський П.М. Повага до персональної автономності в системі правового регулювання штучного інтелекту. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 168. С. 6–25.
12. Художник vs Нейромережа: хто домінуватиме у сфері мистецтва? *Kyiv Gallery*. URL: <https://kyiv.gallery/statii/khudozhnyk-vs-neiromerezha-khto-dominuvatyme-u-sferi-mystetstva>.
13. Художники почали судитися з інструментами ШІ за авторські права. *Root Nation*. URL: <https://root-nation.com/ua/news-ua/it-news-ua/ua-hudozhniki-pochali-suditisa-z-instrumentami-shi-dall-e2-dreamup-i-stability-ai/>.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40.
15. Getty Images подала до суду на розробників Stable Diffusion за навчання нейромережі на своїх зображеннях. *Na Chasi*. URL: <https://nachasi.com/tech/2023/01/18/getty-images-court-ai/>.
16. Getty Images позивається на арт-генератор штучного інтелекту за порушення авторських прав. *Media Sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/it-kompanii/post/31156/2023-02-08-getty-images-pozyvaietsya-na-art-generator-shtuchnogo-intelektu-za-porushennya-avtorskykh-prav/>.
17. Aristova I., Rezvorovich K., Sydorova E. et al. Creation of an intellectual property court in Ukraine: protection of intellectual property rights in a system of economic security of a country. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9. Scimago Journal & Country Rank. P. 362–380.
18. Kulchytskyi T., Rezvorovich K., Povalena M. Et al. Legal regulation of cybersecurity in the context of the digital transformation of Ukrainian society. *Lex Humana*. 2024. Iss. 16(1). P. 443–460.

References

1. Androshchuk, H. Dyrektyva YeS z avtors'koho prava: statyi, shcho vyklykayut' zanepokoyennya u vlasnykiv torhovykh marok [EU Copyright Directive: articles that cause concern for trademark owners].

Yurydychna hazeta online. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/golovna/direktiva-es-z-avtorskogo-prava-statii-shcho-viklikayut-zanepokoennya-u-vlasnikiv-torgovih-marok.html> [in Ukr.].

2. Bernazyuk, I.M. (2025) Shtuchnyy intelekt yak nova real'nist' ta yoho potentsiynyy vplyv na konstytutsiyno-pravove rehulyuvannya v Ukraini [Artificial Intelligence as a New Reality and Its Potential Impact on Constitutional and Legal Regulation in Ukraine]. *Analitichno-porivnyal'ne pravoznavstvo*. Iss. № 1, pp. 76–82 [in Ukr.].

3. Byelkin, I.V. (2025) Etychni vykylyky shtuchnoho intelektu: mezha mizh tekhnolohiyamy i morallyu [Ethical challenges of artificial intelligence: the boundary between technologies and morality]. *Naukovi perspektyvy*. № 4 (58), pp. 437–452 [in Ukr.].

4. Hrabar, N.M. (2025) Shtuchnyy intelekt u tsyvil'nomu sudochynstvi: shlyakh do innovatsiy chy zahroza spravedlyvosti? [Artificial intelligence in civil proceedings: the path to innovation or a threat to justice?] *Shtuchnyy intelekt u pravoviy praktytsi: mezhi ta mozhlyvosti* : zb. tez kruhloho stolu (m. L'viv, 14 bereznya 2025 r.) / uporyad. O.O. Barabash. L'viv : L'vDUVS, pp. 53–55 [in Ukr.].

5. Kolesova, O.A. (2025) Etychni dylemy vykorystannya shtuchnoho intelektu v dyzayni [Ethical dilemmas of using artificial intelligence in design]. *Eurointegration in art, science and education : experience, development perspectives : 2nd International scientific-practical conference = Yevrointehratsiya v mystetstvi, nausti ta osviti: dosvid, perspektyvy rozvytku* : II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya. Klaipėda University, pp. 58–60 [in Ukr.].

6. Lushchik, I.V. (2025) Do pytannya pro vyznachennya avtorstva intelektual'nogo produktu, stvorenoho za dopomohoyu shtuchnoho intelektu [On the issue of determining the authorship of an intellectual product created with the help of artificial intelligence]. *Problemy zakonnosti*. Iss. 168, pp. 79–100 [in Ukr.].

7. Na tvortsiv nashumiloyi neyromerezhi Midjourney podayut' do sudu tysyachi khudozhnykiv [Thousands of artists are suing the creators of the notorious Midjourney neural network]. *Sudovo-yurydychna hazeta u sviti*. Retrieved from: <https://www.sud.ua/uk/news/abroad/291291-na-sozdateley-nashumevshey-neyroseti-midjourney-podayut-v-sud-tysyachi-khudozhnikov> [in Ukr.].

8. Predmestnikov, O.H., Yarmolyuk, O.Yu. (2023) Problemy zakhystu prav lyudyny v epokhu shtuchnoho intelektu ta mashynnoho navchannya [Problems of protecting human rights in the era of artificial intelligence and machine learning]. *Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference «Challenges in Science of Nowadays»*, Washington, USA. № 156, pp. 285–291 [in Ukr.].

9. Pro zakhyst informatsiyi v informatsiyno-komunikatsiynyykh systemakh : Zakon Ukrainy vid 16.12.2020 [On the Protection of Information in Information and Communication Systems : Law of Ukraine of 16.12.2020]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR)*, 1994, № 31, art. 286 [in Ukr.].

10. Sud Avstraliiy zynuvatyv Google v obmani korystuvachiv pry zbory osobystykh danykh [Australian court accused Google of deceiving users when collecting personal data]. *Ukrayins'ki Natsional'ni Novyny*. Retrieved from: <https://unn.ua/news/sud-avstraliiy-zvinuvativ-google-v-obmani-koristuvachiv-pri-zbory-osobistikh-danikh> [in Ukr.].

11. Sukhorol's'kyi, P.M. (2025) Povaha do personal'noyi avtonomnosti v systemi pravovoho rehulyuvannya shtuchnoho intelektu [Respect for personal autonomy in the system of legal regulation of artificial intelligence]. *Problemy zakonnosti*. Iss. 168, pp. 6–25 [in Ukr.].

12. Khudozhnyk vs Neyromerezha: khto dominuvatyme u sferi mystetstva? [Artist vs Neural network: who will dominate the sphere of art?] *Kyiv Gallery*. Retrieved from: <https://kyiv.gallery/statii/khudozhnyk-vs-neiromerezha-khto-dominuvatyme-u-sferi-mystetstva> [in Ukr.].

13. Khudozhnyky pochaly sudytsya z instrumentamy ShI za avtors'ki prava [Artists have started suing AI tools for copyright]. *Root Nation*. Retrieved from: <https://root-nation.com/ua/news-ua/it-news-ua/ua-hudozhniki-pochali-suditisya-z-instrumentami-shi-dall-e2-dreamup-i-stability-ai/> [in Ukr.].

14. Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 [Civil Code of Ukraine of 16.01.2003]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2003. № 40 [in Ukr.].

15. Getty Images podala do sudu na rozrobnykiv Stable Diffusion za navchannya neyromerezhi na svoiykh zobrazhennyakh [Getty Images sued the developers of Stable Diffusion for training a neural network on its images]. *Na Chasi*. Retrieved from: <https://nachasi.com/tech/2023/01/18/getty-images-court-ai/> [in Ukr.].

16. Getty Images pozyvayet'sya na art-henerator shtuchnoho intelektu za porushennya avtors'kykh prav [Getty Images sues artificial intelligence art generator for copyright infringement]. *Media Sapiens*. Retrieved from: <https://ms.detector.media/it-kompanii/post/31156/2023-02-08-getty-images-pozyvaietsya-na-art-generator-shtuchnogo-intelektu-za-porushennya-avtorskykh-prav/> [in Ukr.].

17. Aristova, I., Rezvorovich, K., Sydorova, E. et al. Creation of an intellectual property court in Ukraine: protection of intellectual property rights in a system of economic security of a country. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9. Scimago Journal & Country Rank, pp. 362–380.

18. Kulchytskyi, T., Rezvorovich, K., Povalena, M. (2024) Et al. Legal regulation of cybersecurity in the context of the digital transformation of Ukrainian society. *Lex Humana*. Iss. 16(1), p. 443–460.

ABSTRACT

Krystyna Rezvorovich, Yulia Tolmachova. Digital risks for human rights: artificial intelligence between progress and irresponsibility

This article examines digital risks to human rights stemming from rapid integration of artificial intelligence across public and private domains. It analyzes how AI systems – in healthcare, education, finance and creative industries – may produce algorithmic bias, undermine privacy and freedom of expression, exacerbate social inequality, and create accountability gaps. The study scrutinizes legal uncertainty over liability for AI-driven decisions and the intellectual property status of works generated with or by AI. Building on doctrinal analysis and comparative practice, the article proposes a hybrid regulatory model that creates a specific legal category of an ‘electronic agent’ to reconcile technical autonomy with legal mediation. The model combines attribution rules, mandatory system identification and auditability, licensing frameworks for training datasets, and tailored liability regimes for developers, deployers and users to balance innovation incentives and rights protection. The paper recommends targeted amendments to national law to secure research access to data while protecting authors’ rights and proposes procedural mechanisms for registration, transparency obligations and administrative oversight to reduce disputes and market concentration. It also discusses economic risks such as intellectual-property inflation on creative markets and concentration of power among platform providers, advocating differentiated liability (foreseeability-based or strict in high-risk contexts) and proportionate sanctions. Finally, the article urges piloting experimental legal norms, creating interdisciplinary oversight bodies and integrating AI ethics and IP governance into higher education to foster responsible digital transformation. It offers policy guidance now.

Key words: *artificial intelligence, human rights, accountability, intellectual property, electronic agent, regulation.*

Надійшла до редакції: 02.09.2025

Прийнято до друку після рецензування: 09.09.2025

Опубліковано: 14.11.2025